

7. Слюсар Л. І. Розлучення в Україні в демографічному вимірі: минуле і сучасність / Л. І. Слюсар // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – № 2(22). – С.78-89.

8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – 670 с.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ ЯК МЕТОД ЇХ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЗРОСТАННЯ

А. М. Шевенко

Підлітковий вік вважається найскладнішим і найдивовижнішим періодом розвитку людини як особистості. Саме в період якісних змін, що відбуваються в організмі та особистості підлітка, учні потребують особливої уваги практичного психолога закладу освіти. Процеси перетворення стосуються й мотиваційно-ціннісної сфери особистості підлітка. На фоні стрімкого розвитку самосвідомості виникає потреба в актуалізації ціннісних орієнтацій підлітків і їхньому соціокультурному зростанні.

У контексті нашого дослідження актуалізація (від лат. *actualis* – діяльний, діяльнісний, фактичний) – це переведення в дію, стан активності того, що існувало лише потенційно чи латентно [1], а ціннісні орієнтації розглядаємо як суб'єктивно ідеалізоване та мотивоване відображення в психіці людини цінностей на конкретному етапі розвитку.

Ціннісні орієнтації дозволяють ранжувати мотиви поведінки за їх значущістю і є спонукальними стимулами для досягнення поставлених цілей, набуваючи функції регулятора соціальної поведінки. Система ціннісних орієнтацій формується у процесі соціалізації особистості й відображається в намірах, мотивах, інтересах тощо. Ціннісні орієнтації визначають генеральну лінію поведінки особистості [5].

І. Бех [3] наголошує, що підлітковий вік – складний і відповідальний період становлення особистості, у якому формується соціальна спрямованість і моральна свідомість: моральні погляди, судження, оцінки, уявлення про норми поведінки, запозичені в дорослих. Оволодіння ними відбувається в реальних стосунках, на основі оцінки діяльності підлітків дорослими та формування в них ціннісних орієнтацій.

Як зазначає вчений, у підлітковий період відбуваються важливі зміни в мотиваційній сфері: з'являється потреба в самоповазі, у самоствердженні, у позитивному ставленні друзів – та відбувається орієнтація на майбутнє: виникають мрії, ідеали, перспективні плани, віддалена мета. Здатність ставити мету, усвідомлювати засоби її досягнення, використовувати свої можливості, передбачати результати є показником високої зрілості особистості, що з'явиться пізніше. В учнів основної школи виникає потреба в життєвому самовизначенні, спрямованості до майбутнього, визначенні свого життєвого шляху, майбутньої професії [2].

Зважаючи на вищезазначене, не можемо говорити про конкретизацію професійно-ціннісних орієнтацій підлітків, оскільки вони отримують середню, а не професійну

освіту, проте можемо робити акцент на актуалізації професійно-ціннісних орієнтацій у контексті формування компетенцій НУШ. Головна ідея Нової української школи – навчання для життя, активне формування цінності праці, цінності різних професій із метою самореалізації, цінності загального соціокультурного розвитку. Такі ініціативи НУШ представлені ключовими компетентностями для життя, що позиціонуються як «канва» розвитку учня, а саме:

- ініціативність та підприємливість: уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й держави;

- уміння раціонально поводити себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо;

- обізнаність і самовираження у сфері культури: здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід і почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення й поваги до розмаїття культурного вираження інших;

- екологічна грамотність і здорове життя: уміння розумно й раціонально користуватися природними ресурсами в межах сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя;

- соціальна і громадянська компетентності: усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, у сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими для досягнення результату, попереджати й вирішувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини й підтримка соціокультурного різноманіття [4].

Соціокультурне зростання підлітка відбувається на основі процесу милування власними досягненнями, результатами виконаної роботи, отримання задоволення від того, що певна діяльність завершена, оцінена. Спільними зусиллями сім'ї та школи вдається сформувати в підлітків уміння докладати зусилля для виконання поставленого завдання, бажання зрозуміти складний матеріал, прагнення виконати роботу якісно та у призначений термін – необхідні соціокультурні звички, що закладаються в період навчання в школі.

Завдання психолого-педагогічного втручання – актуалізувати професійно-ціннісні орієнтації підлітків: завдяки власного прикладу педагога, коли значимий дорослий для підлітка знаходиться серед вчителів школи; за допомогою вміння захопити підлітка навчальним предметом, який він може виконувати досконало, із бажанням, привносити додаткові зусилля для опанування знаннями для участі в конкурсах, олімпіадах, проектах; веденням власної сторінки в соціальних мережах, де висвітлюється всі досягнення підлітка у вибраній галузі. Отже, сукупність зазначених факторів сприятиме соціокультурному зростанню підлітків.

Спілкуючись з однолітками, учень виконує нову роль трансформатора змін для інших дітей, стає об'єктом для наслідування, прикладом, що підтверджує можливість якісних змін, саморозвитку й самовдосконалення. Усі окреслені позиції пробуджують у самосвідомості підлітка цінність виконуваної справи, яку він

опанував, підвищується його самоцінність та впевненість у власних силах, бажання розвиватися далі. Якщо йдеться про справу (діяльність), яка покращує певний аспект життя інших людей, підтверджується соціокультурний вектор зростання молоді особистості.

Якщо діяльність, яку виконує підліток, приносить йому задоволення, можемо говорити про тенденцію до формування професійно-ціннісних орієнтацій. За умови, що в родині підліток активно включається в соціально бажані справи: допомогу, підтримку, піклування тощо, – в основі актуалізації його професійно-ціннісних орієнтацій буде підґрунтя, створене родиною.

Дитина, яка не долучається до домашніх справ, займає споживацьку позицію, спектр професійно-ціннісних орієнтацій буде набувати із труднощами. Вона не поділятиме цінність праці, красу творення, потребу докладати зусилля тощо. Споживацька позиція фіксує переконання дитини в тому, що праця – це для невдах, впевненість у тому, що мають працювати інші, стійке переконання щодо іншого власного призначення та завдань, не пов'язаних із наполегливою працею, докладанням зусиль, роботою над собою. У такого підлітка дуже важко пробудити почуття задоволення від досягнутого, він не звик до виходу із зони фізичного та психологічного комфорту, напруження для нього приносить страждання та виснаження. Така дитина буде формально підходити до діяльності, свідомо уникати навантаження, залишатися байдужою до якості виконання й результатів справи. Вона не зацікавлена вносити корективи і пропозиції щодо покращення справи, її емоційна сфера переповнена переживаннями зневаги, відрази, роздратування щодо виконуваної діяльності.

Яким чином можна подолати, спрофілакувати відсторонене ставлення підлітка, зацікавити учня, пробудити в нього активність? Це питання вирішується за рахунок комплексного підходу, що передбачає залучення нових форм навчання, авторитету особистості педагога, використання сучасних інформаційних технологій. Знаходити підхід до учня потрібно, звертаючи увагу на його індивідуально-типологічні особливості. Доцільно уважно вивчати учня, задаючися запитаннями: яка це дитина? що вона вміє? що її приваблює? тощо. На основі зацікавленості особистісними перевагами й буде відбуватися актуалізація професійно-ціннісних орієнтацій підлітка.

Отже, можна зазначити, що насамперед підлітки мають актуалізувати цінності, що сприяють самовдосконаленню й розвитку творчого потенціалу. Саме це створює передумови для соціально-культурного зростання молоді людини, визначення персональних цінностей, командних цінностей і систематизації власного комплексу особистісних цінностей та підготує підґрунтя в самосвідомості підлітка для формування професійно-ціннісних орієнтацій.

Література

1. Актуалізація // Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Харків : Прапор, 2007. – 640 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.

3. Бех І. Д. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей / І. Д. Бех. – К., 2018. – 40 с.

4. Нова українська школа : Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>.

5. Психологічний словник / авт.-уклад. : В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2007. – 267 с.

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР – ВАГОМИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

І. Г. Шередько

Формування у дітей і молоді ціннісного ставлення до Батьківщини є важливим завданням сучасної освіти. Ціннісне ставлення до Батьківщини містить у собі почуття любові та пошани до рідної землі, культури, відчуття взаємозв'язку з рідним народом, відповідальності перед ним, прагнення розвивати свої здібності, реалізація яких буде сприяти розквіту Батьківщини. Без сформованого ціннісного ставлення діти та учнівська молодь не відбудуться в майбутньому як повноцінні громадяни України. Тому важливо здійснювати педагогічну роботу щодо розвитку у молодого покоління відчуття єдності з рідним народом, найкращими виявами його культури.

Таку педагогічну роботу слід, на нашу думку, системно здійснювати з дітьми молодшого шкільного віку, використовуючи для цього насамперед ті засоби, в яких закладений вагомий потенціал емоційного впливу. Переконані, що одним із таких засобів є український музичний фольклор. Коротко висвітлимо його можливості у формуванні ціннісного ставлення до Батьківщини у школярів молодшого шкільного віку.

Фольклорна музична спадщина українського народу різноманітна і глибока. Український музичний фольклор насамперед представлений народною піснею. У дослідженнях зазначається, що «пісенна творчість українського народу складалась і збагачувалась протягом століть, тому її розглядають як справжній золотий фонд української музичної культури» [1, с. 113]. Палітра жанрів української пісні надзвичайно багата. Одними з найдавніших є історичні пісні, які за своїми поетикою і стилем сягають традицій героїчного епосу Київської Русі. У них оспівуються мужні захисники Батьківщини – гетьмани, месники-опришки, керівники народних повстань.

Існує величезний масив ліричних пісень, які умовно поділяють на дві групи: суспільно-побутові і родинно побутові пісні. Серед суспільно-побутових виокремлюють козацькі (на відміну від історичних, вони змальовують почуття і настрої простих козаків), чумацькі, рекрутські та солдатські пісні.